

АНАЛИТИЧНИТЕ ПРОЦЕДУРИ КАТО СРЕДСТВО ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ОДИТОРСКАТА РАБОТА

Гл. ас., д-р Бранимира Асенова Колева, регистриран одитор

branimira_koleva@abv.bg

Катедра „Счетоводна отчетност“

Икономически Университет-гр. Варна

Резюме: В литературата, посветена на одита се срещат много определения за неговата същност. Като цяло всички се свеждат до акцентирание на резултата на одита, а именно установяване на съответствие на финансовите отчети със счетоводните стандарти. Одитът е независима проверка и одиторът поема отговорност да изрази вярно и честно мнение по отношение на финансовите отчети в полза на обществото. За да се получи качествен одит е необходимо обективно събиране и оценяване на получените доказателства за икономическите действия и събития. Но одиторът работи с ограничено време за обработване на огромен обем информация, затова работата му по отношение на качество и време може да се оптимизира чрез аналитичните процедури.

Съгласно Международните одиторски стандарти аналитичните процедури се използват по време на целия одит. Чрез тях се оценява финансовата информация въз основа на съществуващи взаимоотношения между финансови и нефинансови данни. Целта е да се получат качествени одиторски доказателства по по-бърз и разходо-ефективен начин. Прилагането на аналитични процедури намалява одиторската работа и подобрява ефикасността ѝ. Те са от съществено значение за оценка на риска както при планирането, така и за разкриването на измами и грешки. Правилното прилагане на аналитичните процедури е предпоставка за извършването на качествен одит и вземането на адекватно одиторско решение по отношение на твърденията на ръководството във финансовия отчет. Ето защо е необходимо професионалната квалификация на независимите одитори да се поддържа, но не само като часове и видове семинарни занятия по избор на самия одитор, а да има и задължителен характер по отношение на нормативната уредба, която трябва да се надгражда и съответно опреснява. Считаю, че посещаването на семинарни занятия не е достатъчно за поддържане на одиторските професионални знания. Би било добре всяка година да има завършващ тест или друга форма за проверка, чрез които да се потвърждават притежаваните знания.

Ключови думи: независим финансов одит, аналитични процедури, одиторски доказателства, качество на одит, одиторска ефективност, ефективност, грешки, измама

JEL: M42

ANALYTICAL PROCEDURES AS A MEANS OF OPTIMISING AUDITING

**Head Assist. Prof. Branimira Asenova Koleva, PhD, Official Auditor,
branimira_koleva@abv.bg
Department of Accounting
University of Economics – Varna**

Abstract: Audit literature provides many definitions of the nature of an audit. In general, they all boil down to focusing on audit outcomes, namely, establishing that financial statements comply with accounting standards. An audit is an independent examination, and an auditor assumes responsibility for expressing a true and fair opinion on financial statements for the public benefit. Achieving high-quality audits requires collecting and evaluating objectively the evidence obtained for economic actions and events. However, an auditor has a limited amount of time to process large volumes of information, so in terms of quality and time, their work can be optimized through analytical procedures.

According to the International Standards on Auditing, an audit involves analytical procedures throughout the process. Analytical procedures evaluate financial information through analysis of plausible relationships among both financial and non-financial data. The aim is to obtain quality audit evidence in a more timely and cost-effective manner. Applying analytical procedures reduces audit work and improves its efficiency. They are essential for risk assessment in both planning and fraud and error detection. The proper application of analytical procedures is a prerequisite for carrying out a quality audit and taking an adequate audit decision regarding management's assertions in the financial statements. It is, therefore, necessary to maintain the professional qualification of independent auditors, not only as hours and types of seminars of auditors' own choice, but also to make them mandatory in terms of regulations, which need to be amended accordingly. I believe that attending seminars is not sufficient to enhance an auditor's expert knowledge. It would be good to pass a test each year as some form of verification to confirm the knowledge acquired.

Key words: independent financial audit, audit examination, audit evidence, audit procedures, audit quality, errors, fraud, efficiency

JEL: M42

АНАЛИТИЧНИТЕ ПРОЦЕДУРИ КАТО СРЕДСТВО ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ОДИТОРСКАТА РАБОТА

Гл. ас. д-р Бранимира Асенова Колева, регистриран одитор

branimira_koleva@abv.bg

Катедра „Счетоводна отчетност“

Икономически Университет-гр. Варна

Въведение

Аналитичните процедури са част от одитните процедури. Те се прилагат за придобиване на разбиране и проверка на информацията във финансовите отчети. Аналитичните процедури включват изследване, сравнение и оценяване на взаимовръзките между финансови и нефинансови данни към даден момент, както и тенденциите на тези взаимовръзки през даден период от време. В настоящата разработка е представено значението на аналитичните процедури за одитния процес. Те са част от одиторските процедури, което налага тяхното добро познаване.

Целта на настоящата разработка е насочена към:

- подпомагане работата на одиторите, като предоставя теоретични знания и илюстративни примери, относно начина на прилагане и използване на аналитичните процедури;
- посочване на техники и средства, чрез които могат да се събират достатъчни и уместни доказателства относно твърденията на ръководството за „съществуване и настъпване”, „пълнота” и „оценка и разпределение”;
- обвързване на правилното прилагане на аналитичните процедури с възможностите да се повиши качеството на одита, с повишаване на общото ниво на професионалната компетентност.

Основната изследователска теза, която се поддържа в разработката е, че чрез аналитичните процедури се оптимизира работата, намалява се времето за извършване, съкращават се разходите по време на провеждане на независимия финансов одит. Това е свързано с усъвършенстване на съществуващите одиторски стандарти и с разработване на ръководства по отношение на съществуващи начини и техники за прилагане на аналитичните процедури.

Поставените **задачи** са свързани с:

1. Изясняване целта и времето на прилагане на аналитичните процедури;
2. Представяне на видовете аналитични процедури;
3. Използването на аналитичните процедури за проверка на приходите /област с висок одиторски риск/;
4. Изследване и оценяване на резултатите от аналитичните процедури;
5. Одиторска ефективност и ефикасност, разходо-съхраняващи мерки.

За постигането на целта на изследването и решаването на посочените задачи се използват следните **методи**:

➤ **Анализ** – анализират се дефинициите за аналитичните процедури; определят се насоки за подобрене и усъвършенстване на одиторския процес; установяват се предимствата при използването на аналитичните процедури;

➤ **Сравнения** – сравняват се теоретични възгледи на различни автори за същността на одита и аналитичните процедури; извършва се сравнителен анализ на одитните процедури, което позволява да се дават препоръки с цел тяхното подобрене;

➤ **Аналогия** – използва се, като се пренасят свойствата на методите прилагани от други икономически дисциплини в предмета на аналитичните процедури.

1. Цел и време на прилагане на аналитичните процедури

Аналитичните процедури винаги са били обект на внимание в одиторската литература. Дори преди 100 години, през 20-те години на XX век автори като **Montgomery** (Montgomery, Robert H. Auditing Theory and Practice, Volume I General Principles. New York, The Ronald Press Company, 1922, p. 442), **Castenhols** (Castenholz, William B., Auditing Procedure. Chicago. La Sale Extension University, 1920), **Wildman** (Wildman, Jonh R., Principles of Auditing. New York. The William G. Hewitt Press, 1920, p. 121) отделят специално внимание на аналитичните процедури и анализа на сметките, за да проверят дали нещо не е отразено в грешни сметки, дали разходите са неправилно капитализирани или активите са погрешно отписани. През 1988 г. Американският институт на дипломираните експерт счетоводители (AICPA) въвежда задължителни изисквания за прилагането на аналитичните процедури, което потвърждава значението им.

В България, съгласно чл. 9 от Закона за независимия финансов одит, регистрираните одитори осъществяват своята професионална дейност на територията на страната като прилагат принципите и изискванията на приложимите одиторски стандарти (Международните одиторски стандарти, Международният стандарт за контрол на качеството и другите международни стандарти, издадени от Международната федерация на счетоводителите чрез Съвета по международни одиторски стандарти и стандарти за изразяване на сигурност) към датата на поемане на съответния одиторски ангажимент.

Аналитичните процедури са част от одитните процедури. Те се прилагат, за да се получи разбиране и проверка на информацията във финансовите отчети. Според Whittington (Whittington, O. Ray and others. Principles of Auditing. Boston, Irwin, 1992, p. 191) аналитичните процедури представляват „оценка на финансова информация чрез изучаване на връзките между нея и финансови и нефинансови данни“.

Следва да се обърне внимание и на определението, което дава проф. Динев (Динев, М. и Л. Христова., Одиторски контрол. София, ФорКом Висулчев СД, 1992, стр. 69) - „анализ на значими съотношения и тенденции, включително

и произтичащото изследване на несвойствените колебания и пера“. Същественото е, че в тази дефиниция се включват и изследванията, които се налагат в резултат на установени отклонения и неточности.

Направеното кратко изследване на определенията на аналитичните процедури позволява да се обобщят и представят трите основни стъпки, които съществуват при изпълнението на аналитичните процедури:

- Развитие на очакване за осчетоводените суми;
- Сравнение на очакваните суми с осчетоводените вече такива;
- Определяне на желаното естество и обхват на по-нататъшното одиторско тестване, основавайки се на различията между очакванията и осчетоводените суми, обмисляне на целите и прецизността на процедурите.

Одиторът развива очаквания за важни финансови и оперативни взаимовръзки, основавайки се на своето разбиране за бизнеса на клиента. Аналитичните процедури, които потвърждават одиторските очаквания, увеличават нивото на сигурност на одитора и могат да доведат до подобряване на одиторската ефективност чрез промяна на характера, времето и обхвата на одиторските процедури. От друга страна аналитични процедури, показващи различие от одиторските очаквания, биха увеличили одиторския скептицизъм и налагат прилагането на допълнителни одиторски процедури, които да обяснят значимите отклонения. Аналитичните процедури са важни, поради което те се изискват през целия одит. Те се използват в независимия финансов одит със следните цели:

- ✓ При планиране на характера, времето и обхвата на други одиторски процедури;
- ✓ Като процедура по същество с цел получаване на доказателства за отделни твърдения;
- ✓ Като цялостен преглед на финансовата информация във финалната фаза на одита.

Аналитичния преглед като процедура е посочен в Международен одиторски стандарт 315 (МОС 315 преработен 2019, Идентифициране и оценяване на рисковете от съществени неправилни отчитания чрез получаване на разбиране за предприятието и неговата среда, параграф 6 (б), А14; А15; А16) като особено полезен при обмисляне на риска от съществени неточности, защото той насочва към неочакваните и необичайни взаимовръзки, статиите отразени във финансовия отчет. Процедурите за оценка на риска представляват процедури за получаване разбиране за предприятието и неговата среда, и се прилагат при планиране на одита. Те включват преглед на нормативната уредба, отрасловата специфика, приложимата база за финансово отчитане, цели и стратегии на ръководството и др. Според посочения стандарт аналитичните процедури, изпълнявани като процедури за оценка на риска, могат да идентифицират аспекти от предприятието, които не са били известни на одитора и могат да го подпомогнат при оценката на рисковете от съществени неправилни

отчитания, за да осигурят база за разработване и прилагане на процедурите в отговор на оценените рискове. На този етап аналитичните процедури, изпълнявани като процедури за оценка на риска, могат да включват както финансова, така и нефинансова информация, например съотношението между продажбите и квадратурата на продадената площ. Аналитичните процедури като процедури за оценка на риска могат да бъдат полезни чрез насочване вниманието на одитора към съществени неправилни счетоводни записвания, дължащи се на измама. Следователно на този етап аналитичните процедури имат характер на предварителна оценка на финансовата информация.

Одиторът разработва аналитични процедури по същество, които са уместни в отговор на риска от съществени неправилни отчитания като взема предвид комбинираната оценка на риска и другите планирани процедури по същество за даденото твърдение на вярност.

Налице е връзка между комбинираната оценка на риска и характера, времето на изпълнение и обхвата на одиторските процедури.

Таблица 1. Таблица за комбинирана оценка на риска

		Оценка на контролен риск	
		Разчита се на контрола	Не се разчита на контрола
Вътрешноприсъщ риск	Нисък	Минимален	Среден
	Висок	Нисък	Висок

	Контролен подход		Подход по същество	
Оценка на контролен риск	Разчита се на контрола		Не се разчита на контрола	
Оценка на присъщ риск	Нисък	Висок	Нисък	Висок
Комбинирана оценка на риска	Минимален	Нисък	Среден	Висок
Характер и обхват на одиторските процедури	Тестове на оперативната ефективност на контролите	Тестове на оперативната ефективност на контролите	-	-
	Процедури по същество: - аналитични и процедури	Процедури по същество: - аналитични и процедури	Процедури по същество: - аналитични процедури по същество	Процедури по същество: - аналитични процедури по същество

	<p>по същество;</p> <p>- тестове на съществен и салда и операции. Тук могат да се приложат по-големи прагове на съществен ост.</p>	<p>по същество;</p> <p>- поради високия присъщ риск се извършват тестове на ключови салда и операции.</p> <p>- при сметки с нисък присъщ риск, одиторът може да направи тестване на база преценка и високи нива на допустима грешка.</p>	<p>на база стратифици рани данни;</p> <p>- тестове на съществени салда и операции</p> <p>- подробни тестове на база репрезентативна извадка.</p>	<p>въз основа на стратифици рана информация ;</p> <p>- тестове на ключови салда чрез използване на ниски нива на допустима грешка;</p> <p>- подробни тестове на база репрезентативна извадка при използване на ниски прагове на допустима грешка.</p>
Време на изпълнение на одиторските процедури	Междинен отчетен период – например първо шестмесечие	Междинен отчетен период – например трето тримесечие на годината	Близо до датата на отчета	

В МОС 330 (МОС 330 „Одиторски процедури в отговор на оценените рискове“ параграф 4 а (ii), А 43) се регламентира аналитичната процедура като процедура по същество както самостоятелно, така и в комбинация с детайлните тестове. Според посочения стандарт одиторът може да прецени, че изпълнението само на аналитичните процедури ще бъде достатъчно за намаляването на риска до приемливо ниско ниво. Това може да бъде достатъчно, ако одиторът е събрал надеждни одиторски доказателства в резултат на извършени тестове на контролите. Но самият стандарт регламентира, че по-подходящ отговор на оценените рискове е комбинираното прилагане на аналитични процедури по същество и тестове на детайлите. В отговор на изискванията на стандарта следва да се добави, че за да се получат надеждни и качествени одиторски доказателства, аналитичните процедури е необходимо да

бъдат изпълнени прецизно. Те дават добри резултати при по-големи стопански операции, при които може да бъдат установени тенденции с течение на времето.

Международен одиторски стандарт 520 (МОС 520-Аналитични процедури, параграф1) разяснява използването от страна на одитора на аналитични процедури като процедури по същество. Аналитичните процедури следва да се прилагат съвместно с другите одиторски процедури като фактическа проверка на документи и счетоводни статии; наблюдение; запитване и потвърждение; повторно изпълнение. Фактическата проверка представлява преглед, прочит, проучване на документи/договори, фактури, бизнес планове. Наблюдението се състои във физическо присъствие по време на процедури, провеждащи се от ръководството – например, присъствие на одитора при провеждане на инвентаризация на материални запаси в дружеството към края на отчетния период. Проучващото запитване е свързано с изпращане на писма на юристи на дружеството, финансови институции, провеждане на разговори с отговорни лица от персонала и др. За целите на проверка за съществуването на вземания или задължения, одиторът изпраща писма за потвърждения до трети лица. Повторното изпълнение и изчисление е свързано с преизчисление на вече изчислени суми от самото дружество. Например, за да се потвърди сумата на текущо начисления счетоводен разход за амортизации за годината, одиторът може да преизчисли счетоводния амортизационен план. По този начин той сам достига до сумата на разхода. Ако е налице отклонение, се търсят причините за това. Стандартът разглежда отговорността на одитора да извършва аналитични процедури и към края на одита, които да го подпомогнат при формирането на цялостно заключение относно финансовия отчет. Whittington (Whittington, O. Ray and others., Principles of Auditing. Boston, Irwin, 1992, p. 203) отбелязва, че те помагат на одитора да не допусне грешката „от дърветата да не се види гората”. Целта на аналитичните процедури е да потвърдят окончателното одиторско мнение.

Недостатък е, че самият одиторски стандарт МОС 520 - Аналитични процедури е доста кратък и не дава детайлни насоки относно начина им на провеждане. Ето защо считам, че настоящата разработка може да послужи като ръководство и би била полезна на практикуващите одиторската професия, на студентите, изучаващи дисциплини свързани с одит на финансови отчети, така също и на кандидат-одиторите.

За по-лесното възприемане на информацията в следващата таблица в синтезиран вид са представени целите и времето за прилагане на аналитичните процедури през отделните одиторски фази.

Таблица 2. „Цел и време на аналитичните процедури”

<u>Време</u>	<u>Цели</u>	<u>Процедури</u>
Планираща фаза	Развива очаквания за сумите във финансовия отчет и други финансови взаимовръзки	Преглед на междинни финансови отчети за тенденции или промени в общите финансови

	от гледна точка на текущо знание за бизнеса на клиента и неговия отрасъл. Помага при формирането на общата одиторска стратегия и идентифицирането на области с потенциални проблеми.	условия. Сравнение на отделни елементи от финансовия отчет или ключови коефициенти с данни от предходни години, бюджети или прогнози.
Тестова фаза	Определяне дали сумите във финансовия отчет и взаимовръзките създават усещането, че са разумни, логични от гледна точка на очакванията развити в планиращата фаза; средство за идентифициране на ключови пера, изискващи допълнително одиторско внимание, или области, където процедурите могат да бъдат ограничени дължащо се на разумност на сумите.	Сравнение на детайли от индивидуални салда, анализ на оперативни и финансови коефициенти свързани със специфичните суми. Изпълнение на тест по същество, основавайки се на естеството на статиите, които се проверяват.
Заклучителна фаза	Определяне дали сумите в окончателния финансов отчет са разумни, в синхрон с одиторските резултати и разбирането за бизнеса на клиента.	Преглед на окончателния финансов отчет и сравнителната му информация; преглед на избрани коефициенти.

Времето на прилагане на аналитичните процедури може да бъде обобщено по следния начин – **планираща фаза, като процедура по същество и заключителна фаза** (AICPA, Audit Guide, Analytical Procedures, Wiley, 2016, p.14-48).

Одиторите използват аналитични процедури по време на **планиращата фаза**, за да:

- акцентират вниманието си върху области със значителен потенциал от грешки;
- получат разбиране относно сделките и събитията възникнали при клиента от последната одитирана дата;
- подпомогнат оценяването на одиторския риск на ниво финансов отчет.

Аналитичният преглед в планиращата фаза е действително полезен като процедура оценяваща риска, подпомагаща идентифицирането на съществени неточности, защото подчертава необичайни взаимосвързки, сделки и събития признати във финансовия отчет. Планиращата фаза в одита е необходимо да включва преглед на финансова информация, която се събира, за да идентифицира необичайни взаимосвързки или тенденции. Това може да се постигне чрез съпоставяне на информация от главни книги, оборотни ведомости през текущия спрямо предходен период; бюджети и прогнози. Одиторът също може да изчисли различни съотношения, за да улесни анализа си. Одиторската преценка следва да бъде чувствителна към променящи се събития, които могат да обяснят неочаквани изменения. Например, разходите за правни услуги са се увеличили в текущия спрямо предходния период, което може да е индикация за съществуващ правен проблем или предстоящ съдебен спор.

Аналитичните процедури могат да се използват като одиторски доказателства. Те могат да се прилагат като **процедури по същество**, за да се постигнат желаните одиторски цели по най-ефикасен начин. При определянето дали и до каква степен аналитичните процедури трябва да бъдат използвани, одиторът следва да прецени следващите четири фактора:

а) Характера на твърдението, което ще се тества – вида на твърдението, което ще се проверява трябва да бъде анализирано, за да се определи дали аналитичните процедури биха удовлетворили одиторската цел чрез по-ефикасен и ефективен начин отколкото прилагането на детайлни тестове. Например, прилагане на аналитична процедура относно изчисляването на получени или дадени отстъпки, предоставени или получени комисионни. Източник на информация биха били:

- Сума от извършени покупки на активи или услуги;
- Сума на продадени активи или предоставени услуги;

Например, българско дружество „А“ посредничи при закупуването на стоки на руско дружество „В“ от българско дружество „С“. През 2021 г. дружество „С“ е продало на руското дружество „В“ своята продукция - компоти за 10 млн. лв. Дружество „А“ получава комисионна за посредническата услуга в размер на 1 % от реализираните обороти, както от дружество „В“, така и от „С“. Одиторът на дружество „А“ може да приложи аналитична процедура, която би могла да му спести проверката на издадените фактури. Той следва да получи от своя клиент обема в количествено и стойностно изражение на продадените компоти от българското дружество „С“ към руското „В“ през 2021 г. Използвайки тази информация одиторът изчислява размера на приходите, които би трябвало да са признати в дружество „А“. За 2021 г. дружество „А“ би следвало да признае приходи от комисионни в размер на 200 хил. лв. (по 1 % от всеки).

б) Правдоподобност и предвидимост на взаимосвързките между данните;

в) Надеждност и уместност на данните използвани за изготвяне на очакване.

За да се получат изводи за счетоводните салда или оборот, данните въз основа на които са направени заключенията трябва да бъдат надеждни и уместни (подходящи, пригодни). Данни използвани за направата на очакване биха били по-правдоподобни, ако те са:

- Получени от независим източник извън предприятието;
- Извлечени от счетоводни статии, поддържани от човек, който не е отговорен за одитираните суми;
- Получени от структура с адекватен вътрешен контрол;
- Предмет на одиторско тестване през текуща или предходна година;
- Извлечени от разнообразни източници.

г) Прецизност на очакването – тъй като разчитането на аналитични процедури се увеличава, е необходима сигурност, че различията между очакванията на одитора и наличните счетоводни записи не се дължи на грешка или измама.

д) Документиране на аналитичните процедури като тест по същество. Когато одиторът използва аналитична процедура като доказателство, е необходимо да документира:

- Очакването, което не е лесно определимо от работните книжа и факторите, които одиторът е имал предвид при разработване му;
- Резултатите получени от сравнението на очакваните суми със стопанските операции;
- Всякакви допълнителни одиторски процедури, които одиторът е използвал в подкрепа на потвърждаване или не на възникнали съществени разлики и резултатите от подобни аналитични процедури.

Аналитичните процедури се използват при **заключителната фаза на одита**. Те се прилагат при цялостния финален преглед, за да подпомогнат одитора при определянето:

- Адекватност на използваните процедури по същество;
- Достатъчност на получените одиторски доказателства;
- Валидност на достигнатите заключения;
- Оценка на цялостното представяне на финансовия отчет;
- Мнението относно финансовия отчет.

Общият финален преглед следва да постигне следното:

- Адекватност на събраните доказателства в отговор на необичайни или неочаквани суми, идентифицирани като част от първоначалния анализ.
- Разкриването на грешки неоткрити по време на одита на финансовия отчет.

Когато общия финален преглед идентифицира необичайни или неочаквани суми неразкрити през другите фази на ангажимента, одиторът трябва да прецени дали следва да се изпълнят допълнителни процедури преди изразяване на мнение върху финансовия отчет.

Основното разбиране при приложението на аналитичните процедури е, че приемливи взаимовръзки между данните могат разумно да се очакват, че съществуват и продължават занапред при липса на знания за противното. Тук е

важно да се отбележи, че в специализираната литература е налице разлика между икономическия анализ /анализа на стопанската дейност/ и аналитичните процедури (Иванова, Р. и Л. Тодоров, Финансово-стопански анализ. София, Тракия-М, 2008, стр.20) Анализът е наука за изследване на резултатите от стопанската дейност на предприятието с цел установяване на неговото финансово състояние. При анализа се счита, че използваната финансова информация вече е точна и вярна. Анализът дава информация на управлението. Докато целта на аналитичните процедури е установяване правилността на финансовата информация във финансовите отчети, отчасти и чрез използване на финансови коефициенти и сравнения на данни. Чрез аналитичните процедури се потвърждават или не твърденията за вярност на ръководството. Общото между анализа на стопанската дейност и аналитичните процедури е, че използват едни и същи методи за изследване, но техният предмет и цел са различни.

В обобщен вид в таблица № 2 са представени разликите и приликите между стопанския анализ и аналитичните процедури.

Таблица 3. Сравнителни характеристики между аналитичните процедури и икономическия анализ

	Стопански анализ	Аналитични процедури
Обект на изследване	Дейността на предприятието	Дейността на предприятието
Предмет на изследване	Резултатите от икономическата дейност на предприятието	Събиране на одиторски доказателства относно твърденията на ръководството за финансовия отчет; по отношение на съществуване, настъпване, пълнота, права и задължения (в по-малка степен) и оценка на салда и обороти.
Цел на изследване	Предоставяне на информация за нуждите на управлението и управленското счетоводство.	Потвърждаване или не на твърденията на ръководството; установяване на отклонения от заложените критерии.

Най-важните **причини** за използване на аналитични процедури са:

а) *Получаване на информация за бизнеса на клиента.*

Промяната в текущата финансова информация сравнена с предходни периоди може да покаже важни тенденции или специфични събития.

Например:

- намаляването на брутната печалба през даден период може да е индикатор за увеличаваща се конкуренция на пазара;
- увеличаването на дългосрочните дългове могат да показват значима задлъжнялост, която трябва да бъде прегледана.

б) *Помощ при определяне способността на предприятието да продължи като действащо.*

Аналитичните процедури често са полезни като индикатор, че предприятието има сериозни финансови затруднения (МОС 570 Действащо предприятие). Например:

- Ако предприятието има по-висок от нормалния процент на дългосрочна задлъжнялост към нетната стойност на активите (собствен капитал) в комбинация с намаляващ коефициент текуща ликвидност, това е показател за относително висок риск от финансов фалит;
- Превъзходение на пасивите над активите или превъзходение на текущите пасиви над текущите активи;
- Неблагоприятни основни финансови показатели (съотношения).

в) *Сигнал за възможно съществуване на грешки и измами във финансовия отчет.*

Ако аналитичният преглед идентифицира значими необичайни флукутации във финансовите данни, одиторът трябва да получи сигурност, че причината е съществуващи икономически събития, а не измама или грешка.

Например:

- чрез изчисляването на коефициента на вземанията към продажбите може да се установи дали признатите приходи от продажби са реални;
- намаляването на обръщаемостта на материалните запаси може да е индикация за липса на обезценка;
- увеличаването на наличността на материалните запаси през текущия спрямо предходен/ни период/и може да бъде алогично за предприятието. Възможно е това „необичайно“ увеличение да е свързано с натрупане на фиктивни наличности, което от своя страна е **проблем**. Непризнаването на приходи от продажби на материали, стоки и продукция от своя страна води до невнесен данък върху добавена стойност, недеklarиран и неплатен корпоративен данък. *Налице е счетоводен и данъчен проблем, защото при наличие на недеklarирани приходи от продажба на материални запаси не може да се извърши счетоводно изписване на отчетната стойност на реално продадените партиди, но не документираните продажби.* По този начин в счетоводните сметки от група 30 - Материални запаси стоят само счетоводни наличности, без зад тях да има реални такива (Колева, Б., Одиторски процедури и техники за проверка на материалните запаси, СА „Д.А. Ценов“, сп. Диалог, 2019, бр.2, стр.48).
- увеличението на паричните средства в брой през текущия спрямо

предходен/ни период/и също е показател за наличието на недокументирани разходи. Например, дружеството осигурява персонала си на минимален осигурителен праг за всяка длъжност, а всъщност им изплаща съвсем различни заплати. Възможни са ситуации, където собствениците на капитала си получават регулярно суми от дружеството, но не ги документират, например чрез реално разпределени дивиденди. Причината е в нежеланието за плащане на данък дивидент от 5 %. Тази аналитична процедура може да се допълни с присъствие от страна на одитора по време на провеждане на инвентаризация на паричните средства в брой, с цел наблюдение на начина на провеждане на самото преброяване и документиране на процеса. Най-често срещаният проблем е установяването на действителния размер и собствеността на паричните средства в брой към датата на баланса (Колева, Б., Възможности за повишаване ефективността на одиторската проверка на паричните средства към датата на баланса, СА „Д.А. Ценов“, сп. Диалог, 2018, бр.1, стр. 44).

г) *Намаляване на детайлните одиторски тестове.*

Ако при използването на аналитичните процедури се получат разбираеми, логични и последователни данни, одиторът може да намали детайлните одиторски тестове или размера на извадките. Например:

- ако предприятието има определен брой служители, които са получавали фиксирани възнаграждения през годината, за одитора е много подходящо да използва тези данни, за да определи с най-голяма точност общите разходи за възнаграждения и осигуровки за периода. В този случай приложението на аналитичната процедура осигурява надеждни одиторски доказателства, което значително намалява необходимостта от изпълнение на тестове на детайлите, свързани с възнагражденията на персонала. Примери за тестове на детайли, които се спестяват са повторни изчисления на фишове за заплати; сравнение между сумите в месечните рекапитулации, разчетно-платежните ведомости и взетите счетоводни статии;
- ако предприятието притежава определен брой обекти /складове, апартаменти, офиси/, които отдава под наем, умножено по месечния наем за всеки нает обект, може да спести изпълнението на детайлни тестове по същество.

Посоченото по-горе представя типичен пример, в който аналитичната процедура се явява средство за оптимизация и разходо-ефективен начин по отношение на одиторската работа.

2. Видове аналитични процедури

Съществуват различни **видове аналитични процедури**, които одиторът може да използва при планиране на одита и при оценка на разумност на финансовата информация. Най-често използваните три аналитични процедури

са следните:

2.1. Сравнителен анализ

Одиторът може да прилага аналитична процедура, която включва сравнение на ключови текущи финансови данни към:

а) Финансова информация от предходен период – години, месеци, тримесечия. Тя включва:

- *Сравнение на текущи финансови данни с информация от предходни периоди*

Одиторът може да получи полезна информация чрез анализиране на финансовите характеристики и оперативни резултати на предприятието през даден период от време. В някои ангажменти одиторът може да реши, че сравнение между две години (например: сравнителен анализ на текуща спрямо предходна година на оперативните разходи или на балансови пера) са достатъчни за идентифициране на промените, които биха наложили последващи действия. При други ангажменти сравнителният анализ за няколко години често може да се окаже по-полезен, информативен. Има аналитични процедури, където клиентските данни се сравняват с подобни данни от един или повече периоди. Например, сравнение на баланса като цяло от текущата година с този от предходната;

- *Сравнение само на конкретни пера от баланса от текущата година с тези от изминалата - сравнение на вземанията; задълженията към доставчици; наличности на парични средства в касата и др.*
- *Сравнение на коефициенти от текущата спрямо предходната година.*
- *Сравнение на текущи процентни съотношения с тези от минали години.* Например, процентно съотношение на всяка категория разходи към общите продажби; съотношение на дадено балансово перо към общите активи.

б) Финансова информация на база прогнози и бюджети

Когато бюджети или прогнози се използват при изпълнението на аналитични процедури, одиторът има две основни задачи:

- Одиторът трябва да бъде сигурен, че бюджетите или прогнозите са реалистични, представят най-добрата управленска преценка и са адекватно подготвени. Следователно е необходимо одиторът да дискутира процедурата по изготвянето на бюджета с клиента си.
- Налице е потенциална възможност текущата финансова информация да е била променена от клиента, за да потвърди бюджетите или прогнозите. Ако това се е случило, одиторът няма да открие

никакви различия при сравнението на актуалните данни с бюджетите, дори и да има грешки във финансовите отчети. Одиторската преценка за контролния риск и детайлните одиторски тестове на актуални данни обикновено се проектират, за да минимизира тази вероятност.

Поради това, че бюджетите или прогнозите представят очакванията на ръководството, одиторът първо трябва да разбере самия процес на изготвянето им. Ако предходен опит е показал, че прогнозите не са разумни и са с прекалено амбициозни цели това означава, че този тип аналитични процедури не са полезни в случая. От друга страна, ако процесът по изготвянето на прогнозите включва усърдна оценка на текущ и минал опит на компанията; на икономическите условия в страната и индустрията; бюджетите и прогнозите са доказали, че са реалистични – подобно сравнение би било полезно. Когато бюджетите или прогнозите се използват при изпълнението на аналитични процедури, одиторът трябва:

- да изследва и дискутира с клиента си големите отклонения;
- да анализира основните промени направени в тях през годината.

Считам, че в българските условия (за по-голямата част от предприятията) одиторите трудно биха използвали тази процедура имайки предвид:

- нестабилната социално-икономическа и политическа обстановка;
- стремежа на ръководството да манипулира двупосочно в увеличение и намаление на финансовите си резултати, в зависимост от поставените си цели.

в) Подобна информация отнасяща се за отрасъла, в който предприятието работи;

Аналитичните процедури, включващи отраслови данни могат да подобрят одиторското разбиране за бизнеса на клиента и да идентифицират важни тенденции или промени в сектора. Сравнението на клиентските данни с данните от отрасъла може да снабди одитора с полезна информация за работата на дружеството относно това как се справя спрямо същите дружества в сектора. Например: Предприятието може да е загубило пазарен дял, неговото ценообразуване да не е конкурентоспособно, в резултат на което да е възникнала необичайна себестойност или да има остарели (морално и физически) материални запаси. Ако сравним едно българско дружество произвеждащо от 40 години радары за военни цели, което не е обновявало производствените си активи (резултатно цената на готовата продукция е висока), с подобно дружество създадено преди 5 години от германски специалисти ще видим огромната разлика в използваната технология, в мобилността на вземане на решение относно ценообразуването на крайните продукти.

В случаите, в които сравнението с отраслови данни може да осигури полезна информация, одиторът ще бъде доволен, че подобни данни са сравними. Тези сравнения са трудни, защото:

- Информацията за отрасъла е силно осреднена и бизнес линията на клиента

не е същата като стандарта на отрасъла;

□ Различните предприятия следват различни счетоводни методи за изписване на материалните запаси; различни счетоводни амортизационни норми в зависимост от сроковете на използване на производствените активи; обезценки и преоценки на активи, които са преценка на ръководството на конкретното предприятие.

Това, разбира се, не означава да не се прилагат сравнения с отраслови данни. Точно обратното, тази информация би довела до въпроси, поради което одиторът следва да упражни преценка при подбора на данни за извършване на аналитични процедури и при анализирането и оценяването на получените резултати.

г) Нефинансова информация, която може да повлияе върху финансовите данни.

Поради това, че нефинансовите оперативни данни често се генерират и поддържат извън счетоводния отдел, сравнения включващи подобни данни могат да осигурят независима проверка относно разумност, правилност на свързаната с тях финансова информация. Тестове включващи нефинансови данни се отнасят към „тестове на разумността“, тъй като те се използват, за да се определи верността на осчетоводените финансови данни.

Например:

□ броят на наетите лица може да бъде използван за определяне на разходите за работни заплати и осигуровки;

□ брой продажби, покупки, произведена продукция, клиенти, изразходени часове труд са също подходящи за прилагане на аналитични процедури.

Ако сме одитори на голямо дружество, в което има стотици хиляди фактури за продажби на месец – например, дружество „Водоснабдяване и Канализация“ за определен град. Физическата проверка на фактурите за продажби е практически невъзможна, защото клиент се явява всеки един водомер. Именно тук е мястото одиторът да приложи аналитична процедура като процедура по същество, за да провери твърдението на ръководството „пълнота“ и „вярност“ относно признатите приходи за годината. Одиторът следва да поиска данни от отдела, отговарящ за изчисляването (следенето) на употребената вода от населението, като за целта консумираните кубични метра вода се умножават по средната цена на водата за периода. По този начин, прилагайки аналитична процедура може да се изчисли стойността на признатите приходи от продажба на вода за проверявания период - месец, година.

Основният проблем при използването на нефинансови данни е верността им. Следователно одиторът следва да упражни преценка при използването на подобни данни за прилагането на аналитични процедури при анализирането и оценяването на получените резултати.

С цел по-доброто възприемане на информацията в следващата таблица е представен сравнителен анализ на търговско предприятие на разходите по икономически елементи и на финансовите разходи по месеци за първото

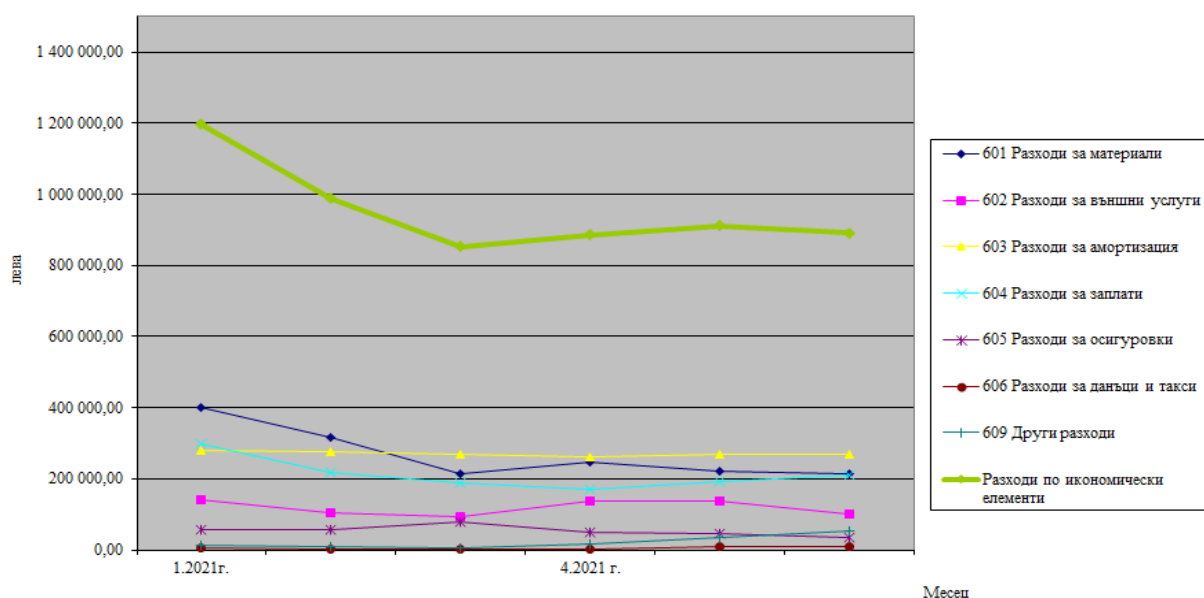
шестмесечие на 2021 г.

Таблица 4. Сравнителен анализ по месеци на оперативни и финансови разходи

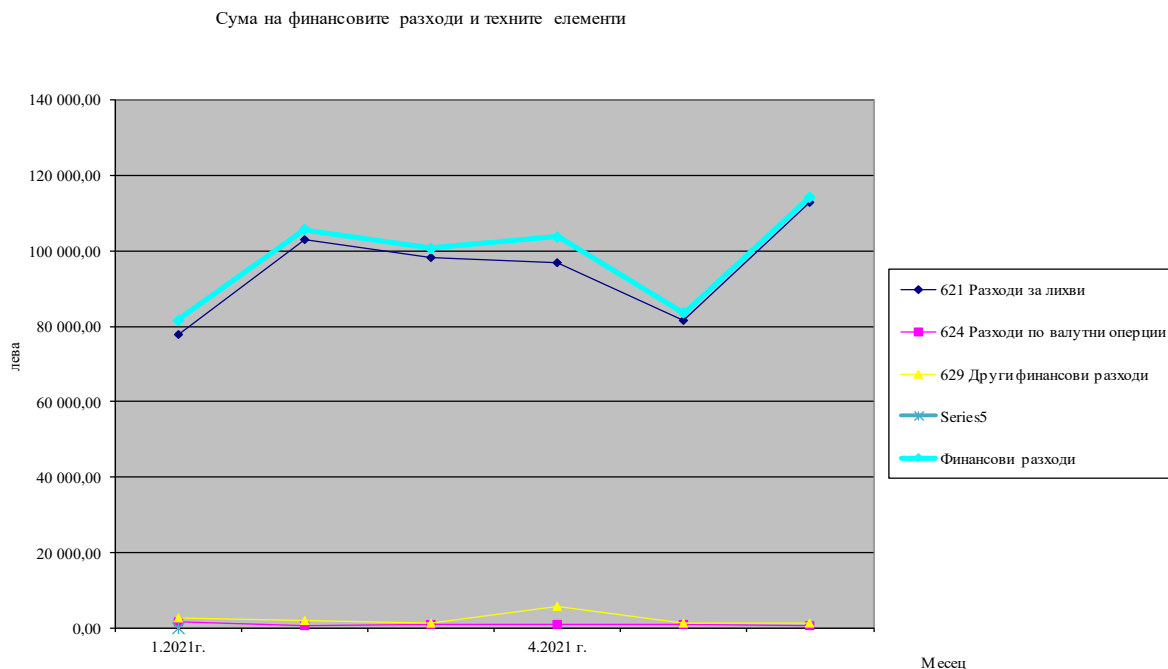
Дружество:		Изготвил:	Дата:					
Период:	Първо шестмесечие на 2021 г.	Проверил:	Дата:					
Валута:	BGN							
Предмет:	На база на информация от аналитичните сметки за оперативните разходи по месеци изготвене аналитични процедури за сметките за оперативните разходи. Сравнение на отчетените разходи през периода по месеци.							
Заклучение:								
		1.2021г.	2.2021 г.	3.2021 г.	4.2021 г.	5.2021 г.	6.2021 г.	01. - 06.2021
601	Разходи за материали	400 143,69	318 127,39	214 519,05	248 210,21	220 994,63	214 434,59	1 616 429,56
602	Разходи за външни услуги	140 390,84	106 213,34	93 530,06	135 819,85	137 670,78	99 257,74	712 882,61
603	Разходи за амортизация	278 507,03	276 538,18	269 105,12	261 448,89	270 277,03	269 318,53	1 625 194,78
604	Разходи за заплати	297 644,01	218 557,36	190 128,51	170 527,75	193 383,10	210 618,51	1 280 859,24
605	Разходи за осигуровки	58 537,33	57 862,52	77 627,18	51 474,64	44 819,29	36 670,13	326 991,09
6051	Разходи за социални осигуровки	43 714,43	47 136,71	67 983,97	42 805,03	35 647,43	28 321,05	265 608,62
6052	Разходи за здравни осигуровки	14 822,90	10 725,81	9 643,21	8 669,61	9 171,86	8 349,08	61 382,47
606	Разходи за данъци и такси	5 904,68	1 704,37	1 404,42	1 639,29	9 196,87	8 336,35	28 185,98
609	Други разходи	14 684,77	8 972,55	7 260,08	16 440,61	35 869,69	52 568,83	135 796,53
	Разходи по икономически елемент	1 195 812,35	987 975,71	853 574,42	885 561,24	912 211,39	891 204,68	5 726 339,79
621	Разходи за лихви	77 695,61	102 879,49	98 337,45	96 973,65	81 599,13	112 766,70	570 252,03
624	Разходи по валутни операции	1 436,82	641,62	1 046,16	953,09	738,20	435,58	5 251,47
629	Други финансови разходи	2 579,10	2 044,88	1 309,09	5 774,03	1 193,34	1 122,88	14 023,32
	Финансови разходи	81 711,53	105 565,99	100 692,70	103 700,77	83 530,67	114 325,16	589 526,82

За целите на по-доброто възприемане, изменението на разходите е представено и под формата на фигури.

Сума на оперативните разходи и техните елементи

Фиг. 1: Изменение на оперативните разходи през първо шестмесечие на 2021 г.

Фиг. 2. Изменение на финансовите разходи за първо шестмесечие на 2021 г.

Одиторът следва да прегледа измененията по месеци на оперативните и финансовите разходи и да прецени дали флуктуациите са нормални за дружеството, има ли неточности в колебанията им. Необходимо е да направи проучващи запитвания към управителя на предприятието, съвета на директорите или друг подходящ служител от персонала. Може да извърши и преглед на документи.

2.2. Коефициентен анализ

Неговата същност се изразява в сравнение на изчислени коефициенти за текущия период спрямо същите коефициенти за предходен период, за бизнеса като цяло или за бюджети. Финансовите и оперативните коефициенти са общо класифицирани в четири основни категории: ликвидност; рентабилност; задлъжнялост и съотношение на постигнатото спрямо това, което е възможно да се направи за периода.

В следващата таблица в обобщен вид са представени всички възможни финансови коефициенти, които одиторите могат да използват в своята работа. Считаю, че това е изключително полезно, защото намирането в специализираната литература на всички възможни приложими коефициенти на едно място е изключително трудно. Целта е одиторите да бъдат улеснени по отношение на тяхното познаване и прилагане.

Таблица 5. Представяне на най-често използвани финансови коефициенти, които могат да се прилагат при изпълнението на аналитичните процедури

Финансови коефициенти	Формула	Характеристика
Оперативни разходи като % от Нетни приходи от продажби	<u>Оперативни разходи</u> Нетни приходи от продажби	Изчисляване на ефективността
Процент на брутна печалба	Нетни приходи от продажби – себестойност <u>на продажбите</u> Нетни приходи от продажби	Изчисляване на рентабилност
Печалба преди данъци към Собствен капитал	Печалба преди данъци x <u>Дни в годината</u> Собствен капитал x Дни в цикъла	Коефициент на печалбите към собствения капитал на година
Нетни продажби към Нетни дълготрайни материални активи	Нетни приходи от продажби x Дни в <u>годината</u> Дълготрайни материални активи x Дни в цикъла	Показва ефективността на капиталовите инвестиции
Нетни продажби към Търговски вземания	Нетни приходи от <u>продажби x Дни в годината</u> Нетни търговски вземания x Дни в цикъла	Показва обращаемостта на търговските вземания през годишния оперативен цикъл, т.е. колко пъти те ще се обърнат
Нетни продажби към Материални запаси	Нетни приходи от <u>продажби</u> Материални запаси	Коефициент на активност
Дни на материални запаси	Материални запаси x <u>Броя на дни в цикъла</u> Себестойност на продажбите	Показва броя на дните, през които материалният запас е в наличност
Търговски задължения към Нетни продажби	Търговски задължения x <u>Дни в цикъла</u> Нетни приходи от продажби x Дни в годината	Извършва се сравнение на салдото на задълженията с нетните продажби
Възвръщаемост към общо активи	<u>Печалба преди данъци</u> Общо нетни активи	Изчислява се ефективното ползване на активи за генериране на печалба
Възвръщаемост на Собствен капитал	Нетна печалба x Дни в <u>годината</u> Собствен капитал x Дни в цикъла	Коефициент на рентабилност

Възвръщаемост на нетни продажби	<u>Нетна печалба</u> Нетни приходи от продажби	Показва марж на печалбата
Текуща ликвидност	<u>Текущи активи</u> Текущи пасиви	Изчислява се възможността за уреждане на краткосрочни задължения
Бърза ликвидност	Текущи активи - <u>Материални запаси</u> Текущи пасиви	Отново показва възможността да се уреждат краткосрочните задължения
Оперативни парични потоци към Текущи пасиви	Парични средства предоставени от <u>оперативна дейност</u> Средно салдо на текущи пасиви	Изчисляване на ликвидност
Обращаемост на търговски вземания	Нетни търговски <u>вземания x 360</u> Нетни приходи от продажби	Изчислява времето, през което средните продажби представляват вземания
Провизия за обезценка на очаквани кредитни загуби (ОКЗ) като % от Търговски вземания	Провизия за обезценка на обезценка на очаквани <u>кредитни загуби</u> Търговски вземания	Полученото съотношение може да се сравни с предходни периоди или други сходни дружества в отрасъла
Разходи за очаквани кредитни загуби като % от Нетни приходи от продажби	Разходи за очаквани <u>кредитни загуби</u> Нетни приходи от продажби	Полученото съотношение може да се сравни с предходни периоди или други сходни дружества в отрасъла
Обращаемост на материални запаси	Себестойност на <u>продажбите</u> Материални запаси	Изчислява се броя на оборотите на материалните запаси. Изчислява се ефективност на операциите.
Обращаемост на дълготрайни материални активи (ДМА)	Нетни приходи от <u>продажби</u> Средно салдо на ДМА	Коефициент на активност
Коефициент на задлъжнялост	<u>Общо пасиви</u> Общо собствен капитал	Показва задлъжнялостта
Коефициент на финансова автономност	<u>Общо собствен капитал</u> Общо пасиви	Изчисляване на задлъжнялостта

2.3. Процедури по определен модел (образец)

Процедурите по определен модел включват използването на клиентски оперативни данни, съответна (съотносима) външна информация (за бизнеса, обща икономическа информация) с цел формиране на очакване за стопанските операции и салда. Тези процедури обикновено използват оперативни вътрешни и външни данни в допълнение към финансовите данни, за да се изпълни разумен тест. (AICPA, Guide to Audit date Analytics, 2017, p.01-63) Например, при проверката на разходите за работни заплати може да се вземат броят на наетите лица, отработените от тях човекодни, ползваните дни платени отпуски и среднопретеглено възнаграждение на ден.

В следващата фигура в графичен вид с цел по-лесното възприемане на информацията е даден отговора на въпроса: Кога прилагаме аналитични процедури по същество?

Схема 1: Кога прилагаме аналитични процедури по същество?

КОГА ПРИЛАГАМЕ АНАЛИТИЧНИ ПРОЦЕДУРИ ПО СЪЩЕСТВО?		
Дефиниране на риска от съществени неточности в салда и операции		
↓		
Аналитичната процедура по същество уместна ли е, за да адресира идентифицирания риск от съществено неправилно отчитане?	НЕ →	Необходимо е да се приложат детайлни тестове по същество, защото аналитичните процедури няма да предоставят желаното ниво на одиторски доказателства.
ДА ↓		
Възможно ли е да създадем очакване за резултата?	НЕ →	Изпълняване на аналитични процедури по същество със средна или малка точност, за да получим "някакви" одиторски доказателства. Извършване на детайлни тестове, за да направи заключение за даденото твърдение за вярност.
ДА ↓		
Нашето очакване поне със средна точност ли ще бъде?	НЕ →	
ДА ↓		

Възможно ли е да се дефинира приемлива разлика, чрез която ще получи убеждаващи или потвърждаващи доказателства по отношение на проверяваните стопански операции/салда?		
ДА↓		
Изпълняване на аналитични процедури по същество. В резултат на тяхното прилагане получили ли са се подходящи и достатъчни одиторски доказателства в отговор на оценените рискове от неправилно отчитане?	НЕ→	Извършване на подходящи детайлни тестове, за да направи правилно и подходящо заключение.
ДА↓		
Изготвяне на заключение.		

Важно е да се разбере как одиторът разработва и изпълнява такъв тип процедура по същество?

На първо място, одиторът формира очакване. Формирането на очакване е свързано с:

а) Създаване на очакване

Одиторът създава очакване за отчетеното салдо или оборот, финансов показател или тренд и оценява дали това очакване е достатъчно точно, за да идентифицира неправилно отчитане, което индивидуално или заедно с другите очаквания може да е съществено за финансовия отчет. Очакването следва да е измеримо количествено, да има ясна, подкрепима база и да бъде достатъчно прецизно.

Източниците за формиране на очакване са свързани с:

➤ **доброто познаване на клиента и неговия бизнес**, като знанието е придобито в резултат на процедурите за разбиране на предприятието и неговата среда.

Например, земеделски производител „Био“ ООД произвежда пшеница, като продажните му цени се определят от борсовите цени. Средната борсова цена на пшеницата за 2021 г. е 400 лв. за тон. Средната борсова цена на пшеницата за 2020 е 350 лв. за тон. Договорените количества за 2021 г. са с 10 % повече от 2020 г.

Възниква въпросът: Какво е одиторското очакване за изменение на приходите от продажби на пшеницата през 2021 г. спрямо 2020 г.?

Средната борсова цена за 2021 г. е с 14 % по-висока от тази за 2020 г. (400-350)/350.

Това очакване се формира на база информация от одита на 2020 г. и на данните от зърнената борса. Договорените количества за 2021 са с 10 % повече от тези за 2020 г. – това очакване се базира на дискусия с търговския и

финансовия директор, преглед на получена от тях справка за договорените количества през 2021 г. спрямо 2020 г.

В заключение, очакването на одитора относно приходите от продажби на пшеница за 2021 г. ще бъдат $1,14 \times 1,10 = 1,254$ или с 25 % по-високи от приходите от продажби за 2020 г.

Например: Основната дейност на предприятие „Гойс“ ООД е сглобяване на детски играчки. Най-голям дял от всички оперативни разходи имат разходите за заплати на персонала и осигуровки. Заплатите на работниците се формират на база заработка – фиксирана цена за сглобена играчка плюс минимална работна заплата за страната от 710 лв. Средната месечна работна заплата не надвишава 3400 лв. Всички работници са родени след 31.12.1960 г. и са трета категория труд.

Какво е одиторското очакване за взаимовръзките на разходите за работна заплата, произведената продукция и разходите за осигуровки?

Одиторското очакване е, че разходите за заплати са в пряка взаимовръзка с броя на работниците, броя на сглобените играчки, договорената заработка – фиксираната сума за сглобените играчки.

Следователно, разходите за работните заплати за годината са равни на 12 месеца \times средния брой работници \times (710 лева минимална работна заплата + брой сглобени играчки \times фиксирана заработка на играчка).

Разходите за осигуровки са в пряка зависимост от разходите за заплати. Месечните заплати на всеки един работник са под максималния осигурителен доход от 3400 лв.

Разходите за осигуровки са равни на разходите за заплати за годината \times 18,92 % осигурителни вноски за работодател.

➤ **Източници за формиране на очакване – те са свързани с:**

- данни за предходен период, коригирани с очаквани промени;
- нефинансови данни – например, количества произведена или продадена продукция, средно списъчен брой на персонала; брой наети обекти и др.;
- индустриални данни – лихвени проценти, средна работна заплата за съответния бранш, наемна цена за кв. метър, борсови цени и др.;
- бюджети и прогнози на ръководството.

б) Оценка на надеждността на данните, върху които са базирани очакванията

Одиторът оценява надеждността на данните, въз основа на които са формирани очакванията за отразените суми или съотношения, като взема предвид източника, сравнимостта, естеството и съответствието на наличната информация и контролите върху нейното изготвяне. Одиторът обмисля тестването на оперативната ефективност на контролите, ако има такива, върху изготвянето от страна на предприятието на информацията, ползвана от него при приложението на аналитичните процедури по същество в отговор на оценените рискове. Когато тези контроли са ефективни, одиторът възлага по-голямо доверие на надеждността на информацията и следователно на резултатите от

аналитичните процедури. Оперативната ефективност на контролите върху нефинансовата информация често могат да бъдат тествани във връзка с други тестове на контролите.

Например, ако одиторът е провел разговори с ръководството, той трябва да прецени дали отговорите са разумни и адекватни. При използване на бюджети на ръководството, следва да се проследи самият бюджетен процес, за да се прецени точността и пълнотата на информацията.

в) Оценка на нивото на точност на създаденото очакване

Точността, с която могат да бъдат предвидени очакваните резултати от аналитичните процедури може да бъде *малка, средна или голяма*. От нея зависи качеството на получените резултати и прилагането или не на детайлни тестове по същество. Нивото на получената точност зависи от степента, до която информацията може да бъде десегрегирана. Например, изчисляването на разходите за заплати може да бъде десегрегирано на разходи за заплати по отделни длъжности, за административен и управленски персонал.

Например: При изпълнение на аналитични процедури по същество върху разходите за заплати за 2021 г. на клиент за одит „Тойс“ ООД ние формираме очакването си на база на запитвания към ръководител отдел „Човешки ресурси“. В резултат на това разбираме, че няма промяна в броя на персонала спрямо предходен период и по решение на управителя на дружеството от 5 февруари 2021 г., месечните възнаграждения на всички служители са увеличени с 5 -7 %. По-високият процент увеличение се отнася за управителя на дружеството и за ръководния персонал, а по-ниският – за всички останали служители. Въпросът е какви процедури за оценка на надеждността на данните може да извърши одиторът?

Ако одиторското очакване е, че разходите за заплати за 2021 г. ще се увеличат с 6 % спрямо 2020 г., какво е нивото на точност на това очакване? Одиторът, за да увеличи нивото на точност на получените резултати следва да:

- поиска справки от отдел „Човешки ресурси“ за назначения и освободен персонал през годината, за средносписъчния брой персонал за 2021 г. по отделни длъжности. За целта е необходимо да извърши и процедура за проверка на пълнотата и точността на справка;
- прегледа заповедите на ръководството, че 7 %-ното увеличение касае ръководните позиции, а 5 %-ното увеличение касае останалите служители. Ако формира очакване, че разходите за заплати за 2021 г. ще се увеличат с 6% спрямо 2020 г., то нивото на точност е средно, тъй като се използва среден % увеличение в интервала 5-7 % за сметката като цяло. Ако иска да формира очакване с високо ниво на точност, то тогава трябва да използва десегрегирани данни, т.е. да стратифицира цялата популация на разходите за заплати на две суб популации:
 - Разходи за заплати на ръководния персонал – очаквано

увеличение 7 %;

- Разходи за заплати на останалите служители - очаквано увеличение 5 %.

г) Определяне на приемлива разлика между отчетените и очаквани стойности;

Определянето на приемливата разлика се базира на нивото на същественост на изпълнението, защото ако разликата между отчетената сума и очакваната стойност е по-голяма от него и при неприлагане на други процедури по същество, може да са налице съществени неточности.

д) Използване на десегрегирани данни.

Използването на десегрегирани данни позволява да се повиши ефективността на аналитичните процедури по същество като се формира по-точно очакване и се повиши способността за идентифициране на съществени неправилни отчитания, напр. в резултат на фактори с взаимно компенсиращ ефект.

Примери за десегрегирани данни са:

- по продуктова линия или географски сегмент;
- по аналитична партида, например вид разход за материали, външни услуги;
- по времеви признак – по месеци.

На второ място, одиторът идентифицира и проучва получените разлики, а именно чрез :

- Изчисление на фактическата разлика между отчетеното салдо/оборот на сметката и формираното очакване;
- Установяване дали фактическата разлика е в рамките на приемливия интервал от стойности;
- Проучване на разликите извън приемливия интервал дали са или не са в съответствие с неговите очаквания и разбирания.

Когато в резултат на извършените аналитични процедури по същество одиторът установи разлики, които са извън интервала на приемливи стойности или не са в съответствие с неговото разбиране и друга информация, той следва да ги проучи като:

- Отправи проучващи запитвания към управленския персонал;
- Получи достатъчни и уместни одиторски доказателства за отговорите на ръководството;
- Изпълни допълнителни одиторски процедури, ако това е необходимо. Възможни са ситуации, в които ръководството не е успяло да даде достатъчно пълно обяснение или отговорът не е бил достатъчно разумен.

Например: В дружество „Клок“ АД очакваме месечните разходи за заплати да са в интервала от 160 хил. лева до 170 хил. лв., базирано на очаквана

сума от 165 хил. лв. и приемлива разлика то 5 хил. лева. През месец декември, реалните разходи за заплати са 190 хил. лв. и съответно е налице разлика от 25 хил. лв. В тази ситуация одиторът следва да получи обяснение от ръководството, че разликата от 25 хил. лева се дължи на начислени коледни добавки и/или допълнителни бонуси. Необходимо е и проверка на подкрепяща документация като заповеди на ръководството, ведомости за заплати, фишове и други документи. В случай че одиторът не получи разумно обяснение от ръководството и подкрепящата документация не доказва числото, то следва сумата от 25 хил. лева да се включи в таблицата на некоригираните грешки.

На трето място, одиторът извършва оценка на резултатите от прилаганите аналитични процедури чрез:

а) Оценка дали сме получили планираното ниво на одиторски доказателства;

Тук е мястото да се посочат видовете доказателства, които могат да се получат от проведените аналитични процедури по същество: убеждаващи, потвърждаващи и „някакви“ доказателства. В следващата таблица са дадени техните характеристики.

Таблица 6. Ниво на получени одиторски доказателства от проведени аналитични процедури по същество

Убеждаващи доказателства	Има малка вероятност (под 5%) салдото или оборотът на сметката да съдържа съществени неправилни отчитания над нивото на същественост на изпълнението. Очакванията са формулирани с голяма точност, с приемлива разлика до ниво на същественост на изпълнението и отчетеното салдо/оборот е в рамките на интервала от приемливи разлики. Не се извършват други процедури по същество за адресиране на риска от съществено неправилно отчитане или съответното твърдение за вярност.
Потвърждаващи доказателства	По-вероятно е, отколкото не (над 50%), че салдото или оборотът на сметката не съдържа съществени неправилни отчитания над нивото на същественост на изпълнението. Очакванията са формулирани с голяма точност, с приемлива разлика до нивото на същественост на изпълнението и отчетеното салдо/оборот е в рамките на интервала от приемливи разлики. В този

	<p>случай и при положение, че одиторът разчита на контрола и няма идентифицирани присъщи рискове, може да не извършва други процедури по същество за дадените твърдения за вярност. В ситуации, където очакванията са формулирани със средна точност и одиторът не може да разчита на контрола в предприятието, необходимо е да извърши допълнителни одиторски процедури като:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Тестове на детайлите, включително формирането на по-големи извадки; - Допълнителни аналитични процедури, където е добре да стратифицира популацията.
Някакви доказателства	<p>Дават негативна сигурност, че салдото или оборотът на сметката не съдържа съществени неправилни отчитания над нивото на същественост на изпълнението. Извършват се други аналитични процедури по същество или детайлни тестове, вкл. тестове на ключови обекти или извадки за намаляване на риска от съществени неточности. Колкото е по-голяма разликата от очакванията, толкова повече доказателства са необходими от другите процедури по същество.</p>

б) Съобразяване на резултатите от всяка друга аналитична процедура по същество и други извършени процедури по същество, за да се заключи, дали има неточности.

Важно е за одиторът да реши дали получените изменения в сметките в резултат на аналитичните процедури са съществени. Когато се прилагат аналитични процедури, одиторът определя праг на същественост за отклоненията от очакваните суми и резултати. Професионалната литература не осигурява достатъчно насоки в тази област. В практиката, одиторите използват един или два от следващите подходи:

Първи подход - Отклонения превишаващи предварително установена сума приета като праг на същественост. Например, ако одиторът е решил, че 10

хил. лева е неприемлива грешка, защото тази сума превишава определеното ниво на същественост за даденото салдо или оборот, то следва да се направят допълнителни тестове по същество. В противен случай, превишението следва да се приеме като грешка.

Втори подход - Отклонения превишаващи предварително установен процентен праг - при този подход одиторът сравнява, например, сумата на разходите от текущата година с тези от предходната и изчислява промяна в проценти. Ако процентната промяна превишава процента, който одиторът счита като подходящ (напр. 10 %), отклоненията биха се считали като съществени и се нуждаят от по-нататъшно изследване. Този подход може да доведе до повече работа, отколкото е необходима, ако има много малки суми в салдата или оборотите. По-важното е, че одиторът няма да може да изследва суми, за които няма промяна, но където би трябвало да има. Следователно при използването на този подход, одиторът следва да упражни преценка и да модифицира своята дефиниция за това, какво би се приело като съществено отклонение. Например, „счетоводни салда над 15 хил. лева и показващи увеличение или намаление от 10 % или по-голямо спрямо предходната година”.

Когато се установят значителни отклонения от очакваните суми, одиторът трябва да опита да идентифицира и потвърди отклоненията. Този процес може да включва:

- Ползване (позоваване) на информация получена от други части на одита;
- Обяснения получени от клиента;
- Разширяване на одиторските процедури.

Целта е одиторът да разбере дали отклоненията са причинени от фактори, различни от грешки или не. Необходимо е той да установи разумност на отклоненията на база своите знания за бизнеса на клиента и информацията, вече получена в хода на одита.

3. Аналитични процедури прилагани за проверка на приходи

Аналитичните процедури свързани с приходите се използват с цел идентифициране на необикновени или неочаквани взаимовръзки, които посочват съществени неточности дължащи се на измама във финансовия отчет. Примери за подобни процедури са:

- 3.1. Сравнение на размера на продажбите по счетоводни сметки с производствения капацитет. Счетоводни приходи превишаващи капацитета биха насочвали за потенциални фалшиви, нереални продажби.
- 3.2. Сравнение на месечните продажби и рекламации от текущата година и съпоставяне спрямо същите месеци през предходната година. Тази процедура може да разкрие съществуването на значителни рекламации (кредитни известия по фактури; сторна на продажби), които могат да насочат одитора към евентуален проблем, че приходите са неправилно признати (умишлено или не) през проверявания период.

Например, възможна е хипотезата дадено дружество да издаде фактура за продажба през даден месец, но тъй като не желае да плаща данъка върху добавената стойност, в един от следващите месеци издава кредитно известие. Издаденото кредитно известие се осчетоводява, но не се предоставя на клиента. Впоследствие, в един по-късен период, в зависимост от наличността на паричните си средства да заплати дължимия данък дружеството - издател на документа (доставчик) анулира кредитното известие.

3.3. Сравнение на приходите осчетоводени по месеци, по продукти или бизнес сегменти през текущия отчетен период спрямо същия от предходния период.

3.4. Анализ на взаимовръзката между перата във финансовия отчет за текущия отчетен период спрямо сравним предходен период. Например, значително намаление на съотношението на себестойността на продажбите към продажбите може да насочи към въпроса, че приходите са надценени.

В допълнение, одиторът трябва да прецени дали аналитичните процедури, които изпълнява като тестове по същество или като цялостен преглед в края на одита насочват за риск от съществени неточности дължими на измама, които преди това не са открити. Във връзка с това, одиторът като минимум следва да изпълни:

- Аналитични процедури свързани с приходите в края на одитирания период;
- Фокусиране на вниманието върху необичайни взаимовръзки включващи приходи. Например, необичайни сделки или необикновено големи суми от приходи, осчетоводени в края на годината; приходи, които са непоследователни на паричните потоци от сделките.
- Преценка на отговорите на ръководството, базирана на отправените запитвания - дали отговорите са неясни, алогични, непоследователни и неправдоподобни.

4. Одиторска ефективност и ефикасност, разходо-съхраняващи мерки

Следващите мерки следва да бъдат взети относно аналитичните процедури:

4.1. Пропускане или ограничаване на сравненията на текущи финансови данни с бюджети и прогнози, ако предходен опит с клиента е показал, че прогнозите са неразумни, нереалистични или не показват най-добрата мениджърска преценка.

4.2. Преди да се отдели време за изпълнение на аналитични процедури включващи сравнение на данни с информация от бизнес сектора, в който работи предприятието, следва да се прецени дали бизнес линията на клиента е същата като индустриалните стандарти и дали има съществени отклонения от тях.

4.3. Много предприятия подготвят огромен обем информация за управленски нужди с цел вземане на бизнес решения. Преди да се отдели време за анализиране на подобна информация, одиторът трябва да получи всякакви вътрешно подготвени мениджърски отчети и анализи, които биха му помогнали.

4.4. Понякога одиторите са склонни да изпълняват излишни аналитични процедури и процентни съотношения, независимо от тяхната уместност с одита, заради целите на проверките извършвани от страна на Института на дипломираните експерт-счетоводители върху одиторската работа. Преди да се приложат аналитични процедури или процентни съотношения одиторът следва да се запита: “Какъв вид полезно доказателство бих си осигурил?”

Заключение

Настоящата разработка е насочена към подпомагане работата на независимите одитори, като предоставя теоретични знания и илюстративни примери относно прилагането на аналитичните процедури. Необходимостта от тяхното разглеждане е породена от това, че те се използват във всички фази на одита:

- в планиращата фаза на одита като процедура за оценка на риска съгласно МОС 315;
- при изпълнение на одита като процедури по същество в отговор на оценените рискове съгласно МОС 330;
- в заключителната фаза на одита, за да подпомогнат одитора при формирането на цялостно заключение относно финансовия отчет.

Чрез аналитичните процедури могат да се получат уместни и надеждни доказателства, да се увеличи ефективността и ефикасността на одиторската проверка при условие, че се правят по правилен и прецизен начин. Благодарение на тях времето за изпълнение на един одит може да се съкрати съществено.

На база на настоящата разработка могат да се направят следните изводи:

- аналитичните процедури са подходящи за събиране на доказателства за твърденията за вярност „съществуване и настъпване”, „пълнота” и „оценка и разпределение”. Те намират ограничено приложение за твърденията за вярност „права и задължения” и „представяне и оповестяване”;
- аналитичните процедури са по-полезни, когато салдата или взаимовръзките между данни са прогнозируеми за някои сметки в сравнение с други и са налице рутинни процеси. Предполага се, че сметките за приходи и разходи могат да се прогнозира по-добре от балансните сметки. За балансните сметки е подходящо анализиране на взаимовръзките с други сметки;
- събирането на доказателства чрез аналитичните процедури изисква изследване на зависимостите между одитираните салда/обороты и

- факторите, използвани за разработването на очакванията;
- надеждността на аналитичните процедури, подобно на другите одиторски процедури зависи от източника /вътрешен или външен за предприятието/ и начина на получаване /директно събрани от одитора от външни източници или получени чрез предприятието/ на доказателствата. Доказателствата получени чрез аналитичните процедури са по-надеждни, когато:
 - съществуващите контроли в предприятието са ефективни;
 - одиторът добре познава дейността на дружеството и има богат предишен опит в тази сфера;
 - прилаганото ниво на десегрегация на данните значително влияе върху способността на одитора да открива неправилни отчитания чрез прилагането на аналитични процедури.

Настоящата студия е разработена с оглед оптимизиране на работата, намаляване на времето за извършване и съкращаване на разходите по време на провеждане на независимия финансов одит. В резултат на направеното изложение се достига до заключението, че одиторската работа е много тежка, трудоемка и отговорна. Но предимствата на приложението на аналитичните процедури в одиторската практика са много, поради което е важно обучението на одиторите в насока правилно и точно използване на аналитичните процедури.

Имайки предвид огромния обем информация, която следва да се провери, вероятно на одиторите се налага да правят компромис между цена, време, ефективност и резултати от одита, въпреки че не е правилно съгласно действащите в момента международни одиторски стандарти. Оценката на бизнес риска е трудна, поради което за одиторите, разчитащи предимно на своята преценка в работата си, е налице възможност от предоверяване поради недостатъчно проявен професионален скептицизъм (Katharine, В., Професионалният скептицизъм: Сърцевината на одита, сп. ИДЕС, www.ides.bg, 2018, бр. 4). Това е така, защото обхватът на одиторската проверка е голям и тя не може да гарантира формирането на достатъчно убедителни доказателства, събрани по безпристрастен начин.

Прилагането на аналитичните процедури увеличава не само ефикасността, но и качеството на одита. Те са най-полезните одиторски процедури за разкриване на измами във финансовите отчети, защото чрез тях могат да се установят отклонения извън обичайните стойности, които нямат разумни обяснения.

Използвани източници

Закон за независим финансов одит (2022). изм. ДВ. бр.25.

МОС 315 преработен 2019, Идентифициране и оценяване на рисковете от съществени неправилни отчитания чрез получаване на разбиране за предприятието и неговата среда, параграф 6 (б), A14; A15; A16), www.Iaasb.org

МОС 330 Одиторски процедури в отговор на оценените рискове“ параграф 4 а

- (ii), A 43), www.iaasb.org
- МОС 520 Аналитични процедури, www.iasb.org
- МОС 570-Действащо предприятие, www.iasb.org
- Динев, М. и Л. Христова. (1992). Одиторски контрол. София, Фор Ком Висулчев СД, стр. 69
- Иванова, Р. и Л. Тодоров. (2008). Финансово-стопански анализ. София, Тракия-М, стр.201.
- Колева, Б. (2019). Одиторски процедури и техники за проверка на материалните запаси, СА „Д.А. Ценов“ , сп. Диалог, бр.2, стр.48
- Колева, Б. (2018) Възможности за повишаване ефективността на одиторската проверка на паричните средства към датата на баланса, СА „Д.А. Ценов“ , сп. Диалог, бр.1, стр. 4
- АICPA. (2016). Audit Guide, Analytical Procedures, Wiley, p.14-48
- АICPA. (2017). Guide to Audit date Analytics, p.01-63
- Castenholz, William B. (1920). Auditing Procedure. Chicago. La Sale Extension University
- Katharine, B. (2018). Професионалният скептицизъм: Сърцевината на одита, сп. ИДЕС, www.ides.bg, бр. 4
- Montgomery, Robert H. (1922). Auditing Theory and Practice, Volume I General Principles. New York, The Ronald Press Company, p. 442
- Whittington, O. Ray and others. (1992). Principles of Auditing. Boston, Irwin, p. 191-203
- Wildman, Jonh R. (1920). Principles of Auditing. New York. The William G. Hewitt Press, p. 121

